

ПОСТУПАК С АУСТРИЈСКИМ ПОДАНИЦИМА У СРБИЈИ У ВРЕМЕ КНЕЗА МИЛОША И УСТАВОБРАНИТЕЉА

Аустријски поданици, нарочито они из Земуна, прелазили су још за турскога времена у Србију, већином у Београд, и онде се бавили обично трговином. Још године 1750. забележено је у Регистру Славонске сремске генералне команде да су турски поданици емигрирали у Аустрију и обратно.

Трговачким уговором од 1784. г. између Аустрије и Турске било је допуштено аустријским трговцима да тргују у Турској и обратно, па су не само турски поданици обављали трговачки посао у Земуну, него су и Земунци имали своје радње у Београду.¹

Генерална команда у Петроварадину упутила је августа 1786. г. писмо београдском паши поводом заштите турских трговаца на аустријској територији и тражила реципроцитет за аустријске трговце у Турској, наводећи да је један аустријски трговац, Димитрије Михајловић из Земуна, ни крив ни дужан, убијен на зверски начин у Београду, те су због тога сви аустријски трговци, престрашени побегли из Београда у Земун.² Онде се, међутим, нису задржали, него су се касније опет вратили своје послуге у Београд.

По избијању аустро-турског рата, цар Јосиф II, одлучио је 15. фебруара 1788. да се Турцима и турским поданицима који се налазе у Аустрији те желе да онде остану и да се баве трговачким послом то и допусти. Онима, пак, који хоће да из Аустрије пређу у Турску, не треба при томе правити никакве сметње, већ им ваља дати пасоше и сваку помоћ чим стигне вест да и Порта с аустријским поданицима на оној страни поступа правично и пријатељски.³

Међутим, ти су аустријски трговци напустили Турску и повратили се у њу тек после заузимања Београда и Србије г. 1789, када је у Београд дошло и много немачких занатлија.

У Свиштовском миру одређено је нарочитим чланом да ц.кр. поданици сва своја правна потраживања која су напустили избијањем рата имају опет наставити, па им турске власти имају пружити сву могућу помоћ при наплаћивању њихових дугова.⁴

Аустријски поданици, који су после склопљеног мира г. 1791. били напустили Београд⁵, стали су се касније опет у њему насељавати.

Када су г. 1797. настали у Турској немири и турске трупе као побуњеници пошле на Београд, 8. децембра исте године наредила је Славонска сремска генерална команда да се роба земунских трговаца, аустријских поданика, из Београда свакако пренесе у Земун те уз најстроже придржавање санитарних прописа свести у контунац, док турски трговци, ако желе да пређу на аустријску страну, имају остати на лајама, и ове се морају држати на аустријској страни на очиглед *Beiter-piqueta*.⁶

Генерална команда саопштила је 22. децембра 1797. г. војном команданту у Земуну да, уколико трговци, аустријски или турски поданици, желе да донесу своју робу у контунац, могу то учинити према просторној могућности, уз плаћање таксе за чишћење и других уобичајених такса. Уколико се не би могло онде наћи места, има се та роба послати уз одржавање санитарних прописа, у Панчевачки контунац. Ако прилике захтевају, могу онострани лађе с људима и робом бити повучене још даље уз Дунав иза Ратног острва на онострану обалу у околину Дрвара, да се побуњеницима одузме свака жеља да их нападну и да врше изгреде на ц.кр. подручју.⁷

Генерална команда известила је Дворски ратни савет 25. децембра 1797. г. да онострани лађе с људима и робом нису биле смештене на ушћу Саве, већ далеко горе уз Дунавску обалу, недалеко од Земуна, на

обали код Reiter-piqueta, али да се сада по доласку побуњеника у Београду, имају поставити сасвим иза Ратног острва, где ће, с обзиром на изазивање (дражење) побуњеника и одржавање санитарних прописа, стајати сигурније него у Борчанском каналу, у коме, с обзиром на тадашње годишње доба, није препоручљиво да се држе одређене оружане шајке.⁸

Саме, пак, турске власти држале су се спрам аустријских поданика у Београду коректно и у складу са одређивањем аустријско-турског уговора, па се стога у архиви Славонске генералне команде не налази у том погледу ниједна тужба.

После ослобођења Београда од Турака, г. 1806, прешло је много аустријских Срба у Београд и Србију. Овај пут нису то били само трговци и занатлије, иега је било доста образованих људи који су као, нпр., Доситеј Обрадовић и Иван Југовић, узели учешћа у земаљској управи или су као Раде Вучинић вршили дипломатске мисије. Ти Срби из Аустрије били су добродошли ондашњој Србији, па су српске власти с њима исправно поступале тако да се међу актима Славонске генералне команде не налази ниједан докуменат који би противно говорио.

Нарочито су г. 1808. многи Земунци — домобранци — прешли у Београд, да избегну одлазак у војску у Осиек.⁹ Неки од њих су се, додуше, г. 1809. вратили.¹⁰

После пада Србије г. 1813. готово сви аустријски поданици из Београда прешли су натраг у Аустрију.

Г. 1815. после избијања Другог српског устанка, почели су аустријски Срби опет долазити у Београд. Земунски бескућници контрибуенти, немајући у Земуну зараде, бежали су у Београд уз помоћ рибара.¹¹

Поред занатлија и трговаца прелазили су у Београд, нарочито после 1830, када је Србији хатишерифом била призната аутономија, и школовани људи који у феудалној Угарској као неплеменити нису могли да добију државну ни жупанијску службу, а ни у Граници где је била војна управа. Они су у Србији, која није имала своје интелигенције, заузели важна места у земаљској управи и судству, били кодификатори закона и устава (Дим. Давидовић, Ј. Хаџић), лекари, професори и учитељи.

Због поступка кнеза Милоша према аустријским поданицима у Србији долазило је до несугласица између њега и Аустрије, јер тај поступак није био увек правилан и хуман.

Србијанци су били неповерљиви према аустријским поданицима и Србима. Трећег јануара 1821. известила је Земунска војна

команда Генералну команду да је новосадски становник Петар Милојковић био од српског кнеза у Београду оптужен да је немачки шпијун.

У извештају што га је земунски војни командант, фелдмаршал Червинка (Цервинка), 15. августа 1822. г. упутио командујућем генералу Србије да је извесни Јован Пожарац из Обрежа, који је већ више година као трговац боравио у Трсту, у разним местима Угарске те у Бечу, у октобру 1821. г. пребегао у Србију, и да су аустријске власти узалуд тражиле његово изручење. Он је, одмах по прелазу, био примљен у кући кнеза Милоша у Крагујевцу, затим је одатле отишао и опет поново био примљен, док није једног дана у присутности кнежевој кажњен батинама и избачен.

После тога је, без сметњи, отишао у Београд, одакле је прешао у Земунски контунац и након обавезног прегледа пружио доказе о извршеном злостављању.

Он је изјавио да кнез Милош испољава према сваком аустријском поданику несавладиву мржњу. У последње време кнез Милош је, а да Пожарац не зна прави разлог томе, показивао према њему, као и према оријенталском штампару, Давидовићу,¹³ који се такође налазио у кнежевој кући, необично нерасположење и мржњу.

Подстакнут њом, кнез је узео за изговор случајно насталу свађу између Давидовића и једног буљук-паше (четни командир) па је наредио пред читавом својом кућном дружином да Пожарца и Давидовића одведу као битанге, бакротирце и шпијуне још исте вечери у градски затвор.

Сутрадан је кнез наредио да му доведу Пожарца и да га у присуству сакупљеног Савета, уз понављање дан пре изговорених погрда, избатинају. По извршеном злостављању рекао му је кнез да одмах оде куда хоће ако му је живот мио, само у Србију не сме више доћи.

Другог дана наредио је кнез Милош да доведу у Крагујевац из Бруснице штампара Давидовића, па се треба бојати за његов живот. За случај да командујући генерал жели нешто да предузме за ослобођење Давидовића, војни командант предлаже нека се то учини преко Јеврема Обреновића, јер је то најмање опасно по Давидовића, и да може да буде тим успешније чим мање Јеврем наведе Милоша на мисао да се о садашњем стању Давидовића на овој страни нешто зна.

О садашњим приликама у Србији нисам (Червинку) од Пожарца добио никаквих важних обавештења.“

Командујући генерал примио је овај извештај на знање и наредио да Пожарац после извршеног контумацког чишћења буде са сумарним преслушањем предат Петроварадинској регименти на даљи поступак и да га војни командант пошаље онамо (у Петроварадин) под стражом, а да приложено српско писмо преда одмах најкраћим путем кнезу Милошу; оно гласи: „Ц.кр. поданик и оријентални словослагач Давидовић је с пасошем од 25. октобра 1821, изданим од Ц.кр. двор. канцеларије на 6 месеци прешао у Србију. Како се тај пасош сасвим угасио, а Давидовић се према својој дужности није још повратио, налазим се побуђеним да вас, поуздајући се у суседско пријатељство, замолим да истога, који се, као што сам дознао, још откако је прешао у Србију у Крагујевцу налази, без даљег и одмах овако поврате.“¹⁴

Давидовић је, међутим, остао у Србији, и онде касније био Милошев секретар и обављао важне државне послове. Њему је, према извештају од 14. августа 1823. г. кнез Милош поверио да уреди школе у Крагујевцу и да изабере учитеље.¹⁵

Српске власти почеле су да аустријске поданике у Београду оптерећују дацијама и кулуком, те да над њима врше судску власт, противно аустро-турским уговорима, изазивајући тиме нерасположење аустријских државних органа.

Војни командант Земуна 8. јула 1822. г. известио је Славонску сремску генералну команду да су српске власти у Београду наредиле ондашњим аустријским поданицима да идућег дана дођу с потребним предметима на бедеме да онде пуне кошаре на шанчевима.¹⁶

Г. 1824. према извештају Војне команде од 2. септембра т.г. уведени су у Србији ратни порези који су се, према наређењу кнеза Милоша, имали наплаћивати и од аустријских поданика.

Војна команда замолила је од Генералне команде упутство како да у тој ствари поступи. Ова јој је на то одговорила, али садржај тога одговора није у Регистру наведен.

Војни командант у Земуну известио је 30. септембра 1824. г. да је београдски паша предложио да аустријски поданици у Београду треба да носе немачко одело или који други знак за распознавање,¹⁸ а према извештају од 9. јула т.г. аустријски поданици у Београду требало је да своје пасоше обнове јер су иначе имали бити опорезовани у Србији.¹⁹

Генерална команда упутила је 4. јуна 1835. г. кнезу Милошу овај допис:

„Према извештају Земунске војне команде од 27. маја о.г. казнили су српски кнезови који се налазе у Београду ц. кр. поданика и земунског становника Петра Живковића, који се по трговачком послу с овдашњим пасошем налази у Србији, с 15 батина, а затим су га бацили у затвор. Тој казни додао је сутрадан кнез Јеврем Обреновић још 50 батина и злостављеном наредио да одмах напусти српско земљиште и да на њему више никада не ступи.

Иако се може признати да је необуздано владање Петра Живковића, које је узбудило кнезове, било кажњиво, ипак ваше благородије не може да не увиди да, сједне стране, аустријски поданик, ако начини у Србији, као што је овде случај, полицијски прекршај, не може онде да буде кажњен, већ, као што се то раније чинило, има да се заједно са протоколом сачињеним о чину (species facti) изручи његовој оностраној претпостављеној власти. С друге пак, макав био преступ код људи који хоће да буду културни човек не може да буде кажњен онако као што је био случај с Петром Живковићем.

Морам да вашем благородију скренем пажњу на ову неправилност коју су српски властодршци самовољно начинили — с молбом да строго нареди да се убудуће престане с таквим неуредностима, да не будем стављен у непријатан положај да то јавим највишем месту“.

Земунској војној команди и Земунском комунитетском магистрату саопштио је командујући генерал 18. јуна 1825. г. ово:

„Догађај од 25. пр. м., који се догодио у Београду, када је ц. кр. поданик и земунски контрибуент Петар Живковић био због неприличног и незгодног понашања, као и због врло увредљивог говора кажњен једном оштром телесном казном, дао је повод Генералној команди да вам скрене пажњу на неопходну потребу да будуће допуштате прелазак у Београд само уредним и ваљаним људима, а немирним, непослушним и уопште онима који су се показали као неморални не треба издавати никакве пасоше за прелаз на ону страну или за вођење трговине на оној страни.“²⁰

Земунска војна команда известила је Славонско-сремску генералну команду 10. маја 1826. г. да је пет аустријских поданика у Београду: Никола Маринковић, Данило Радић, Димитрије Лолио Киријак, Гаврило Павловић и Гаврило Илић, као судеоници завере против Кнеза Милоша, везано одведено из Београда у Крагујевац.²¹ Они су, према извештају од 21. т.м. били пуштени.²²

Поменута Војна команда известила је 12. јуна исте године да српски кнезови у Бео

граду не допуштају да аустријски поданици путују из Београда у унутрашњост, иако имају легалан пасош.²³ а два дана касније саопштила је Генерална команда да аустријски подаци у Србији не могу рачунати на заштиту аустријских власти ако се онде упуштају у завере и ремећење јавног мира.²⁴

Лекар Земунског контумаца др Минас био је у августу 1826. г. позван да лечи у Пожаревцу оболелог кнеза Милоша.²⁵

Војни командант је тим поводом 22. септембра 1826. г. наредио да земунски лекари не треба без претходног обавештења том позиву да се одазивају²⁶

Земунски војни командант Фоит упутио је 11. октобра 1817. г. Командујућем генералу фелдмаршалу Сигенталу, у Петроварадину, овај допис:

„Још прошле године се више пута догодило да су српски кнезови у Београду позивали пред српски суд оне пасошима снабдевене царске аустријске поданике који су били осумњичени због преступа.

Како, међутим, страни поданици не стоје под Србијанцима, него под заштитом законитог суверена, ја сам протестовао против ових прекорачења и изјавио да се аустријски, пасошем снабдени поданици, ако изврше какав преступ или се против њега иначе што потужи, имају одвести кадији, а тужба истражити у присуству комтумацког тумача. (Преко овог је земунски војни командант општио с властима у Београду. Л. Ћ.).

Од пре неког времена појавиле су се сличне тужбе: сад претње кнезова, сад потраживања дација, које сам путем тумача изравнао и скренуо пажњу на своје предње упутство.

Пре неколико дана потужио се царски аустријски поданик Петар Ароновић, који се као трговац посућем налази у Београду с пасошем Ген. команде од 16. марта 1827. г., да су га кнезови због једне изгубљене кесе позвали пред свој суд, претећи му да ће га, у случају да не буде хтео предстати, везати и послати у Крагујевац. Ја сам наредио контумацком тумачу Агамелу да с њим оде кнезовима и да им каже да они треба да тужбу против Ароновића предоче кадији у присуству тумача, а ако не престану с изазивањем, да ће ме присилити да прекорачења на штету њиховог законитог господара изнесем на више место. Они, кнезови се на то нису обазирали, а нарочито је кнез Бобовац био тако дрзак да је у присутности контумацког директора Блауа, који је био случајно присутан, допусти себи недопуштене изразе у врло оштром тону и изјавио да ће сви поданици, без обзира чи-

ји су, а налазе се у Београду са законитим пасошима, бити позивани пред српски суд, пошто њима (Србијанцима Л. Ћ.) припада ова судска власт и да му је врло мало стало до тога да ли ће генерал (Фоит Л. Ћ.) овај поступак изнети пред Генералну команду или пред самог цара, па ће Ароновић, ако се њиховим наређењима не покори, бити послан њиховом господару (Милошу Обреновићу).

Ја сам ствар изнео пред везира; он је обећао да ће предузети све што је могуће, али, као што ваша преузвишеност сама зна, он није у могућности — била то политика или немоћ — да Србијанцима с успехом заповеда, па према моме немеродавном мишљењу, не преостаје ништа друго него да ваша преузвишеност енергично саопшти врховном кнезу поступак београдских кнезова с напоменом да им он заповеди да обуставе ова прекорачења и да им озбиљно забрани да себи допуштају таква изазивања царских поданика (ц.кр. поданик), Л. Ћ.), а њихове тужиоце да упућује на законите турске судске власти, затим да се служе скромнијим изразима према суседним властима, иначе се треба бојати да ће њихови напади још даље ићи.²⁷

Земунски командант Фоит упутио је затим 6. децембра 1827. г. овај допис:

„У вези с мојим извештајем од 11. октобра о.г., ствар с.кр. поданика Петра Ароновића, који се у трговачком послу налази у Београду, узела је знатан обрт.

Мој тадашњи протест код српских кнезова против њихове узурпиране судске власти, коју су они себи присвојили вршећи је над царским аустријским поданицима, успео је толико да су они остали при претњи да ће дотичног Ароновића, у случају да се не покори да накнади једном Србијанцу у његовом дућану заборављену кесу са 150 гроша, послати врховном кнезу у Крагујевац.

25. октобра о.г. поновили су они опет своје претње с напоменом да су се понудили два сведока, да ће се заклети да су ову кесу видела на пулту. Више од десет људи разних класа улазило је онамо да купи посуће, и налазило се у дућану; од њих је, можда, један могао узети кесу, ако ју је тужилац можда онде оставио, па би било врло неправично да се Ароновић осуди да накнади овај новац, пошто он у свом дућану има да пази на свој посао, а не на ствари купаца. Без обзира на то, српски су кнезови одлучили да га пошаљу у Крагујевац.

Јас сам путем контумацког тумача Агамела, поновно предочио везиру ствар, с напоменом да тужилац тужбу против Ароно-

вића треба да преда турском суду, и њега (везира) сам замолио да забрани да Ароновића одведу. Он је био предусретљив, па је дозволио кнезове и забранио им да Ароновића одведу, и уједно је наредио да се тужилац упути на турски суд.

Кнезови су ствар вероватно саопштили врховном кнезу, па очекују његова даља наређења.

Прошло је преко месец дана од тога, а није било о том речи, када је 29. новембра тумач Агамел случајно већ при свом повратку из Београда ишао кнезовима, и управо је онамо дошао, када су Ароновића стављали на коња и одводили у Пожаревац. Сви протести били су узалудни. Он је молио и позивао се на човечност, јер се Ароновић налазио у грозничавом лудилу, да га с обзиром на ово оштро и лоше време поштеди неколико дана и да узму у обзир да он осим једног малог дечка нема никог у дућану, а сваки дан очекује робу с Пештанског вашара, па ће од тога трпети велику штету. Кнезови су остали на све то глуви, па, укрпос свим штетама које су се могле у његовој трговини догодити, рекоше да морају извршити наређење свога господара, па су Ароновића у грозничавој врућници одвели без икакве поштеде.

Везир је тумачу врло повређено изјавио да се ово догодило против његове заповести и да он на жалост мора приметити да од поморске битке код Наварина кнез Милош говори самопоузданијим тоном. Последица је тога да су царски поданици препуштени варварској самовољи врховног кнеза.

Мислећи да ће Ароновић бити брзо пуштен из Пожареваца, хтео сам дочекати његов повратак. Како је, међутим, прошло 7 дана, морам се бојати злостављања, па овај догађај саопштавам вашој преузвишености за случај да сматрате потребним да нешто одредите.²⁹

Генерална команда упућује 9. децембра 1827. г. Дворском ратном савету овај допис:

Земунски војни командант генералмајор Фоит јавио је недавно да српски кнезови у Београду аустријске поданике који се онде налазе с пасошима, а који су осумњичени да су начинили преступ, позивају пред српски суд, као што је то случај с извесним Петром Ароновићем, који се као трговац посуђен налази с пасошем у Београду и који је замолио помоћ путем интервенције код српског кнеза Милоша Обреновића.

Пошто се, међутим, Обреновићу не признаје никакав ауторитет (још није био издао хатишериф, Л. Ђ.) обратили смо се да не нашкодимо угледу генерала (паше), на њега (пашу) да он затражи да се ствар реченог аустријског поданика расправи код

кадије и тужбу истражи у присуству контумацког тумача.

Г. гувернер је обећао да ће учинити све што је могуће, али изгледа да својим заповедницима код Срба не може да прибави удовољење.

У прилогу се доставља извештај Земунског војног команданта о том предмету на даље одређење.³⁰

На овај извештај одговорио је 31. децембра 1827. г. Дворски ратни савет овако:

„По правилу, аустријски поданици који привремено живе у Србији и онде се заплету у правне спорове треба да буду подвргнути судском поступку код овдашњих (аустријских) надлештава. Ако се, стога, у случају као што је онај са земунским трговцем посуђен Петром Ароновићем одговарајуће задовољење не може да постигне путем намесника у Београду, имате се обратити непосредно српском врховном кнезу и ставити образложени приговор на пресуду против аустријских поданика, па у овом случају узети у заштиту и реченог Ароновића.

Уједно се може приметити да је, према постојећим уговорима, аустријским поданицима, додуше, допуштено да у Турској тргују допуштеном робом, али они не могу држати праве дућане и бавити се малопродајом. Оно што се, пак, могло догодити у једном или другом месту, а што је у супротности с овим, може се сматрати само као изузетак од правила и као стварно толерисање.

Стога је због стеченог искуства тим потребније становницима пограничних ц.кр. провинција које саобраћају са Србијом скренути пажњу на то и опоменути их, како је тешко да им се пружи снажна заштита док се налазе на оној страни.³¹

Земунска војна команда 8. јануара 1828. г. скренула је пажњу аустријским поданицима који саобраћају са Србијанцима да је тешко да им се, уколико се задржавају преко, пружи снажна заштита.³²

У погледу јурисдикције коју српске власти врше над аустријским поданицима у Србији Земунска војна команда предузела је корак код кнеза Милоша. Овај је тим поводом упутио писмо Војној команди, које је она 24. марта 1828. послала Генералној команди.³³ Писма нема у актима.

Према извештају Земунске војне команде од 5. септембра 1851. били су аустријски поданици у Србији, противно постојећим уговорима, оптерећивани дацијама и злостављани од српских власти.³⁴ Београдски се везир због тога писмено потужио Порти 15. т.м.³⁵ Како према извештају Земунске војне команде од 3. октобра т.г. ц.кр. пода-

нике у Београду, упркос корацима предузетим од београдског везира, још увек угњетавају кнез Милош и његови чиновници³⁶ замољена је интернунција 7. новембра 1831. г.³⁷

Војна команда известила је 16. јануара 1852, шта је предузела по тужби аустријских поданика који живе у Србији у погледу њихова угњетавања и против уговореног поступка, наводећи резултате постигнуте у тој ствари код кнеза Милоша, београдског везира и интернунција.³⁸

Земунска војна команда известила је 19. јануара т.г. да тумач Васиљевић није могао у погледу ц.кр. поданика разговарати с кнезом Милошем због његова нерасположења у односу на ово питање па су они и даље угњетавани и самовољно оптерећивани дацијама,³⁹ а 23. т.м. јавила је Војна команда Генералној команди да је кнез Милош преговоре по тужби аустријских поданика одгодио на три месеца и да их је за то време ослободио од плаћања дација. Давидовић је наводно саопштио узроке тога догађања. Било би пожељно да ти поданици дођу под турску јурисдикцију.⁴⁰

Аустријски посланик (интернунције) на Порти, барон Отенфелс, саопштио је 21. јануара 1832. г. Војној команди у Земуну да је кнезу Милошу упућено писмо поводом његовог поступка према аустријским поданицима који бораве у Србији и да је од њега стигао одговор да оптужбе против њега нису истините.⁴¹

Исти посланик захвалио је 28. фебруара т.г. Војној команди на саопштењу о непријазном држању кнеза Милоша према ц.кр. поданицима у Србији, с напоменом да ће то саопштење у своје време употребити код Порте.⁴²

Војна команда упитала је Генералну команду 9. фебруара 1832. г. не би ли се могло у погледу ц.кр. поданика у Србији упутити у писмене преговоре с кнезом Милошем, а 5. марта је известила да кнез није још одговорио на допис што му га је она упутила поводом аустријских поданика у Србији, па да је због тога била присиљена да ствар пожурје (ургира).⁴³

Сутрадан се она поново обратила писмено на кнеза поводом повређених права ц.кр. поданика и замолила решење већ посланог дописа.⁴⁴

Према одговору кнеза Милоша на та писма према извештају Војне команде од 26. марта 1852. г. аустријским поданицима требало је да буде достављено уживање њихових дотадашњих права а кнез ће о њима с Аустријанцима преговарати кад дође у Топчидер.⁴⁵

Војна команда известила је 9. априла 1832. г. да је кнез Милош одговорио коначно да ће наскоро доћи у Топчидер и онде с једним опуномоћеником Војне команде преговарати у утврђењу уговорних права која ће лично зајемчити ц.кр. поданицима.⁴⁶

Војна команда јавила је 9. јула 1832. г. да се у Београду још увек угњетавају аустријски поданици и да су три ц.кр. поданика у Београду била присиљена да потпишу протокол.

Поновно се моли да ти поданици дођу под турску јурисдикцију,⁴⁷ а 23. јула т.г. известила је Војна команда да угњетавање ц.кр. поданика још увек трају.⁴⁸

Командујући генерал упутио је 14. јула 1832. г. земунском војном команданту Фоиту допис у коме му је поверио да с кнезом Милошем води преговоре око уклањања тешкоћа које се стављају аустријским поданицима у Србији. При томе га је упозорио на аустријско-турске уговоре из г. 1699, 1718. и 1791, наводећи уједно да имунитет аустријских поданика у Србији — да се они не могу без приволе конзула или тумача предвести пред суд и затворити — није замењен V. тачком Пожаревачког уговора, већ да се он изводи из 5. чл. аустро-угарског трговачког уговора.

У вези с тим започео је Фоит преговоре с Милошем да се укину терети који се намећу аустријским поданицима у Србији од којих је био најтежи кулук, који се није одређивао страним поданицима ни у једној другој држави.

Кнез Милош, према извештају Фоита Генералној команди од 22. децембра, затражио је да остане дотадашњи поступак с аустријским поданицима док се сасвим не уреди односи између Порте и Србије, али је командујући генерал упутио на то 27. т.м. писмо кнезу Милошу у коме га позива да, не чекајући на сређење односа с Турском, призна аустријским поданицима, сходно мировним уговорима од 1699, 1718. и 1791. г., повластице и имунитете, те да их ослободи свих терета осим одржавања моћних патрола у њиховом интересу, као што је то Фоиту изјавио Јеврем Обреновић.

За време турске владавине није се, вели командујући генерал поступило с аустријским поданицима онако као што то чине српске власти, Турци су при увозу и извозу робе узимали само 3%, док су за друга робна стоваришта аустријски поданици плаћали поседнику 3 до 5 пијастра месечно, а иначе су били ослобођени свих дација и кулука.

Те стимулације су се одржале не само за време владе Црног Ђорђа, већ их је и Милошева влада 1818. г. формално потвр-

дила, али су оне мало-помало нестале, па су у последње две године дације и кулуци који се заснивају на самовољи достигли такву висину да се не може предвидети докле ће доћи.

На концу, командујући генерал моли Милоша да, у интересу добрих пријатељских односа, аустријским поданицима у Србији пружа такву заштиту какву они уживају у осталим турским покрајинама.

О свему овоме обавештен је истога дана Фоит и био је позван да се са своје стране заузме да се то изглади.⁴⁹

Петог августа 1832. г. саопштио је интернунције Војној команди да је предочио реис-ефендији (министру спољних послова) тужбе због држања Србијанаца према аустријским поданицима у Србији, додајући да ће предузети све што је потребно за њихову заштиту.⁵⁰

Изгледа да Порта тим захтевима аустријског посланика није поклањала велику пажњу, јер је он 22. т.м. саопштио Војној команди да Порта до тада, због рата у Србији, није могла да се бави поступком према ц.кр. поданицима у Србији.⁵¹

Земунска војна команда известила је 23. августа 1832. г. Генералну команду да аустријски поданици у Србији сумњају да ће кнез Милош у погледу њих, упркос интервенцији реис-ефендије, донети правичну одредбу. У акту су биле наведене дације које су они имали да плаћају.⁵²

Они, према извештају Војне команде од 10. септембра 1832. г. нису тада плаћали харач, па је интернунције замољен да прими предлог о њиховим правима и поступку, који је саставила Војна, а потврдила Генерална команда.⁵³

Земунској војној команди 22. септембра 1832. г. зајемчио је интернунције да ће предузети најозбиљније кораке у погледу побољшања злих прилика аустријских поданика у Србији.⁵⁴

Земунска војна команда извештава 21. октобра 1832. г. да предлог поднет кнезу Милошу у погледу поступка с аустријским поданицима у Србији није још решен.⁵⁵

Војна команда јавила је 22. новембра 1832. г. да до уређења српских прилика ц.кр. поданици у Србији остају ослобођени свих давања, осим патроле,⁵⁶ Акт војне команде не постоји.

Командујући генерал Славонске границе саопштио је 14. јануара 1833. г. Банатској генералној команди и команданту Петроварадинске регименте да су га многе тучбе на противговорне поступке и угњетавање аустријских поданика у Србији подстакле да предузме кораке за дефинитивно утврђивање њихових права и обавеза те да

аустријским поданицима у Србији прибави заштиту која им према уговорима припада. У ту је сврху ослањајући се на упутства добивена од Дворског ратног савета, изложио кнезу Милошу потребу да што пре заврши преговоре о тако важној ствари и замолио га да поближе објасни реглеман који је до тада примењивао у погледу аустријских поданика.

Приложеног преписа дописа кнеза Милоша нема. Истога дана саопштила је Генерална команда команданту Петроварадинске регименте што јој је кнез Милош одговорио.

Будући да повластицама које је кнез Милош, према његовом допису, дао аустријским поданицима у Србији није било приговора, јер су се оне у битности слагале с оним повластицама и имунитетима које су од пре постојале, према уговору, у целом турском царству, Генерална команда наређује да се прогласе за аустријске поданике они који се налазе у Смедереву и осталој Србији — с тим да је Генерална команда прикладним путем предузела већ оно што је потребно да се поменуто писмо саопшти аустријским поданицима у Београду, Шапцу итд.⁵⁸ По мишљењу интернунција, поступак према аустријским поданицима у Србији који је одредио кнез Милош одговара, према саопштењу Војне команде од 7. фебруара 1833. г. колико је то могуће, аустријским захтевима.⁵⁹

Дворски ратни савет упутио је 1. марта 1833. г. командујућем генералу Радошевићу допис да су повластице које је српски кнез Милош дао поданицима који бораве у Србији до поравнања српских прилика без приговора, па да је допис о томе узет, у споразуму с ц.кр. тајном канцеларијом, на знање, као и одговор који је командујући генерал тим поводом упутио кнезу Милошу.

Генерална команда саопштила је 17. марта 1833. г. кнезу Милошу, у погледу 4. тачке његова писма, да ће аустријски трговци у Србији имати оне повластице у трговини и уз оне дације које уживају турски поданици у Бечу, да је, према повластицама за турске поданике, свакоме од њих допуштено да пређе у аустријску државу и дође у Беч уз приказ пасоша, визираног од ц.кр. граничне команде, и да годину дана води уговорену оријенталну трговину, која се састоји из увоза и продаје праве турске робе на велико, затим из увоза унутрашњих (аустријских) производа и фабриката те од транзитне трговине из Турске у најширем смислу.

Чим се турски поданик задржи дуже од годину дана, треба да замоли за одобрење код ц.кр. земаљских власти да настави ве-

летрговину. Власт ће му то одобрити уз услов да он своју фирму и ортачке уговоре протоколише код ц.кр. доњоаустријског трговачког и меничног суда и уведе се у нарочите редовне трговачке књиге. Они су ослобођени од исказа фондова и нису опорезовани, само морају сваке године поднети на увид харачке цедуље о исправно плаћеним турским порезима.

Уколико турски поданици у Бечу имају да плаћају дације, то су само тарифе царине на увозну, извозну и провозну трговину.⁶⁰

Командујући генерал упутио је 8. фебруара 1833. г. кнезу Милошу писмо у коме му саопштава да се догодило већ више случајева да су се многа страна лица која се налазе у Србији лажно издавала за аустријске поданике како би могли уживати повластице које овима према уговорима припадају, а још чешиће се збивало да су прави аустријски поданици, додуше, прешли у Србију с легалним пасошима, али с намером да избегну плаћање прописаног пореза на аустријској страни, и остали у Србији кад им се пасош био већ давно угасио.

Да се томе стане на пут, наредио је командујући генерал Земунском војном команданту да састави списак оних аустријских поданика у Србији којима је пасош већ утрнуо. Из њега се види да се у Србији налазе 22 поданика који нису обновили пасош, нити су платили порез. Командујући генерал моли кнеза да се та у списку наведена лица присиле да подигну нове пасоше и плате порез, а да у противном случају буду враћена у домовину.

О овом је Генерална команда обавестила Земунску војну команду.⁶¹

Земунска војна команда известила је 25. априла 1833. г. Слав. генералну команду да је српска влада наредила Анђелку Николику, ц.кр. поданику и намештенику земунског трговца Наума Пескара да, због непристојног владања, у одређеном року напусти Београд. Војна команда упитала је Генералну команду да ли ће она против тога самовољног чина предузети кораке код српске владе или ће то препустити Војној команди.⁶²

Генерална команда саопштила је 29. октобра 1833. г. Земунском војном команданту Фоиту да је српски кнез Милош признао, провизорно, до поравнања Србије с Турском, аустријским поданицима у Србији повластице и да је општа Ц.кр. дворска комора изразила жељу да Генерална команда настави да пази како се поступа с аустријским поданицима у Србији док се заједнички дефинитивно не утврде права аустријских поданика у Србији после постизања

дотичног поравнања с Портом, до кога и иначе треба да дође што пре, те да се одмах предузме све што је потребно да се помогне аустријским поданицима, ако би упркос прописима изданим од кнеза Милоша, били поновно угњетавани.

Председништво Дворског ратног савета очекује, према томе, да ће по пријему званичне вести да је дошло до поравнања између Порте и Србије, бити искоришћена прва zgodna прилика да се кнез Милош подсети на обећано дефинитивно утврђивање права аустријских поданика у Србији.

Земунска се војна команда позива да пази нарочито на тужбу аустријских поданика у Србији.⁶³

Земунска војна команда известила је 6. јануара 1834. г. да аустријски поданици у Србији не стоје под заштитом београдског везира и да онде не смеју поседовати некретнине. Они, ако се њихова тужба односи на Србијанце, подлежу српском суду.⁶⁴

Дворски ратни савет саопштио је 22. фебруара 1834. г. командујућем генералу Радошевићу да је председништво опште Дворске коморе изнело ове своје назоре у погледу будућег поступка с аустријским поданицима у Србији.

У погледу њихова тадашњег протеривања из Србије, о чему је говорио београдски везир са земунским војним командантом, Комора је истог мишљења са Ц.кр. др. канцеларијом да аустријска влада не може против овог изгнања стављати приговоре на основу државних уговора, али да може увек интервенисати код српске владе у корист оних који већ имају у Србији земаљски посед, јер изгледа да нам правило које служи као основ Свиштовском миру донекле добро долази.

Такав се корак не сме ипак предузимати пре него што га изазове поступак српске владе, пошто се раније изјаве кнеза Милоша оснивају на претпоставци да ће се такви поседници земље поштедети а ни из поменуте изјаве београдског везира не излази изрично да кнез Милош намерава да сада строже поступа.

Што се, пак, тиче изложене потребе да се оснује сопствени конзулат у Београду, јер заштита коју београдски везир пружа ц.кр. поданицима није довољно јемство за одржавање њихових уговорених права у Србији, ионако је расправа о томе у току, само што Председништво Ц.кр. дворске коморе држи да мишљење командујућег генерала — с обзиром на то да организација српских судова није још сасвим извршена — да од београдског везира наговештено упућивање аустријских поданика у споровима са Србијанцима и обратно, на све су-

дове не може давати довољну накнаду за *Forum privilegiatum*, који је уговорима обезбеђен аустријским поданицима у ц.кр. конзулатима, треба утолико исправити што је каснији Пожаревачки трговачки уговор ц.кр. поданицима признати Форум привилегијатум у ц.кр. конзулату ограничио само за случај спорова међу аустријским поданицима; за спорове између турског и аустријског поданика одређено је да, ако спорни износ премашује 25 талира, о томе неће решавати турски провинцијски суд, већ о томе може да одлучи Порта.

Најзад, Комора сматра наређење Генералне команде у погледу царинске и конзуларне тарифе, која се има будуће наплаћивати од трговаца у Србији, нарочито због протеста против сваког противуговорног повишења царине потпуно сврсисходним и жели да се та тарифа што пре одреди, па то препушта бризи командујућег генерала.⁶⁵

Командујући генерал Славонске границе фелдмаршал Радошевић, 10. марта 1834. г. послао је Земунском војном команданту оиту препис предњег рескрипта Дворског ратног савета и затражио да се овај према њему управља, а затим је Дворском ратном савету упутио 21. т.м. овај уговор:

У рескрипту председништва Дворског ратног савета изнесена су три мишљења Ц.кр. дворске коморе делимично као путоказ за будуће, а делимично и за објашњење Генералној команди, и то: О будућем искључењу ц.кр. поданика од земљишног поседа у Србији, о Форуму привилегијатум-у ц.кр. поданика који су насељени на оној страни и о одређењу будуће царинске тарифе која се очекује од стране Србије.

Forum privilegiatum је изузетна судска надлежност. Капитулацијама су страни држављани у Турској били изузети од турских јурисдикција, и судску власт над њима вршили су конзули њихових држава.

Да би се могло потпуно удовољити томе наређењу, сматрао сам за потребно да од генерала Фоита затражим неко обавештење, како о овоме што је у овим околностима досада опажао, тако и о оним што још постоје, как бих према томе и с додатком мога немеродавног мишљења, могао да поднесем следеће мишљење, и то:

Осим везировог саопштења генералу Фоиту и Дворском ратном савету, да, према привилегијама које је Порта дала Србијанцима, ниједном странцу, па према томе ни ц.кр. поданицима, није убудуће допуштено да у Србији поседују некретнине, није до сада ни са које стране нешто даље о томе предузето нити саопштено, па се, према томе, наши поданици који на оној страни

станују налазе у несметаном поседу својих оностраних некретнина.

Фелдмаршал Фоит, међутим, верује да ће овај предмет доћи на тапет на идућој српској народној скупштини, која ће се одржати о следећем православном Ђурђевдану и да ће нас о томе обавестити.

На моје следеће питање које сам поставио тим поводом одговорио је фелдмаршал Фоит да аустријски поданици немају у Србији никакве пољопривредне поседе, према томе ни оне некретнине о којима се ради, већ би се под овима могле разумети само оне које се налазе у Београду ради трговине као куће и дућани, од којих права сопствености припадају 22-јци аустријских поданика, док се преостали и већи део појављује на имену њихових србијанских ортака.

Порта је до пре неког времена радо трпела посед таквих некретнина као потребу своје сопствене трговине, па је била врло склона томе да то и даље остане, јер у Београду, осим врло ограничених и од пожара неосигураних царинских и конзулатских магацина који су, уосталом, одређени само за превоз робе, нема правих робних стоваришта где би трговци могли сигурно да сместе своју робу.

Мишљења сам да кнез Милош из ових обзира неће — јер је постојање таквих, трговини неопходних некретнина и у интересу Србије — заводити никакве промене. Фелдмаршал Фоит је ипак противног мишљења с разлога што су Србијанци од раније сусретљиви на ц.кр. поданике који воде трговину у Београду и што су увек желели да им одузму дућанску трговину и забране им похађање сајмова у нутрашњости Србије.

При таквом стању ствари, свакако се може помислити да ће српска влада, раније или касније, с обзиром на нови Хатишериф, покушати да прави сметње аустријским поданицима у Београду, што би се ипак, према врло мудрој напомени ц.кр. Дворске коморе, могло још пре очекивати.

Ако овај последњи случај доиста наступи, и српска влада озбиљно предузме да аустријске поданике изагна из њихових дотадашњих поседа у Београду, верујем да ће бити потребно да у сврху избегавања ове штете — аустријска влада предузме код Порте енергичну акцију којом ће се, с обзиром на пређашње мировне уговоре, а нарочито с обзиром на садашњи положај града Београда и његовог нарочито изузимања од осталих делова Србије који су дошли под нову сопствену владу, моћи издејствовати да све земљишно власништво ове тврђаве и града као и до тада има

остати у слободном располагању Порте, и да само од ње зависи да ли ће, без и најмање привилегије датих Србијанцима, бити допуштено да страни поданици изнимно поседују некретнине.

Свакако је, додуше, истина да је Порта на жалост у свом Хатишерифу дала одређену изјаву о овим некретнинама и означила их као убудуће недопустиве. Како, међутим, у том истом Хатишерифу постоји знатна противречност мислим да ће се она моћи искористити да се Порта склони да од тога одустане.

У Хатишерифу, наиме, стоји да је страним поданицима допуштено да у Београду и његовим предграђима бораве и воде трговину према постојећим уговорима.

Даље долази дословно: „Сви, наиме, страни поданици, који из слободне воље своју сопственост имају у Београду желе да продаду, могу то учинити, ма то били и Турци, без икакве запреке.“

Нико не би могао смисао ове одредбе другачије тумачити, него да се под сопственошћу подразумевају некретнине, и да, према томе, и њихова продаја зависи од слободне воље поседника.

Само што одмах иза тога долази реченица која поништава ову јасну одредбу: „Ипак странци не могу ни у Београдским предграђима ни у осталим окрузима поседовати сопствене некретнине.“

Будући да се сматрам обавезним да скренем пажњу Дворском ратном савету на ову нарочиту околност, могу само да вам препустим да одлучите је ли саветно да се одмах сада и још пре него што се српска влада о томе одређено изјаснила, преко нашег г. интернунција предузму кораци код Порте да се издејствује повољно тумачење ове тачке, што ми не изгледа немогуће, нарочито ако се Порти предочи да ће, у противном случају, читава трговина свих оних провинција које повлаче робу из Београда прећи у руке Србијанаца, и да ће уништењем конкуренције бити отстрањена свака сметња подизању цена.

Што се, пак, тиче поседа некретнина у осталим окрузима Србије, то по моме немеродавном мишљењу не заслужује да се помене ни једном једином речи, јер једино Београд остаје за Аустрију прави трговачки град, па би даље расипање (одлажење) аустријских поданика у унутрашњост Србије било нама више од штете него од користи.

Оно што се у рескрипту спомиње у погледу Форума привилегијата спада, по моме мишљењу, у инструкције будућег конзула у Београду. Допуштам себи да о томе приметим да место две врсте спорова,

споменутих у рескрипту, постоје три врсте случајева о којима је потребно да се, у сврху избегавања сваког неспоразума, утврди одређени поступак.

Ово су такви случајеви:

а) Ако настане спор између два ц.бр. поданика који у Србији станују.

б) Ако један турски или српски поданик поднесе тужбу против једног ц.кр. поданика који онде борави, и најзад

ц) Ако један ц.кр. поданик поднесе тужбу против једног Турчина или Србина.

Према опште постојећем судском поступку у грађанским парницама туженом не може изрећи пресуду ниједан други форум, него онај коме је он, према законима своје земље, потчињен.

Ако се ја сада у погледу овога начела не буним, то мислим да оба парнична случаја означена под а) и б) спадају пред форум ц.кр. конзула, а незадовољна странка да може апелирати.

Напротив, парнице под ц) имају се предати једној од двеју постојећих оностраних влада па у том случају треба поступати према упутствима датим у рескрипту, при чему, ипак, по мом немеродавном мишљењу с обзиром на изражено потпуно одељивање унутрашње владе Србије од владе Порте, парница против српских поданика које премашују 25 талира, не могу се више решавати код Порте, већ код српске владе, и то тим пре што је сам везир београдски према новом уређењу решавање тих парница отклонио и упутио на српску владу, и најзад ад ц) што се тиче српске тарифе о царинским и конзуларним таксама, мислим да нећу ништа боље моћи учинити него да дословно дадем на знање објашњење које је дао фелдмаршал Фоит:

„Према мом председничком извештају бр. 14 од 6. фебруара о.г. остало је у извештају укључено читаво место да се усмено претресе“.

На крају овог препонизног извештаја част ми је саопштити да сам фелдмаршалу Фоиту наредио да код српске владе одмах протестује против сваког повишења царинских такса или других новотарија, штетних нашој трговини.⁶⁶

Земунска војна команда извештаја 8. фебруара 1835. г. да је кнез Милош оптужио неке неназначене аустријске поданике да су у јануару помагали устанак против њега.⁶⁷

Према извештају Војне команде од 11. априла 1835. г. упутио је реис-ефендија београдском паши писмо у погледу заштите права аустријских поданика у Србији.⁶⁸

Иста команда саопштила је 5. октобра 1835. г. да је аустријски конзул Михановић

прекинуо везе са српском владом, па стога пита Генералну команду да ли у случају да Државна канцеларија нареди да преговара са Србијом, то извршава по наређењу Генералне команде или према сопственом саопштењу. Садржај одговора није назначен.⁶⁹

Земунска војна команда известила је 15. фебруара 1838. г. Славонску генералну команду да је кнез Милош објавио у Београду указ којим је ондашњим становницима забранио свако трговање с аустријским поданицима, да их примају у службу и да им дају станове у својим кућама — због кривице ц.кр. поданика спрам Србијанаца.

Генерална команда јавила је 6. маја 1838. г. Дворском ратном савету да је српски кнез Милош својим указом од 30. априла т.г. не само забранио српским становницима сваку трговачку везу с аустријским поданицима, већ је штавише, аустријским поданицима сасвим забранио боравак у Србији.

У допису Ц.кр. генералног конзулата у Београду (основаног 1836. г.) од истог дана, изразио је командујући генерал своје мишљење да је кнез издао ову уредбу у првом узрујавању, па се сме очекивати да ће је опет повући.

Узрок тој уредби је наводно превара што су је извршили неки ц.кр. поданици у трговачком послу на штету Србијанаца.

Конзулат је умољен да поближе извести о овој пренаглој и чудноватој забрани, као и о корацима предузетим да се одржи уговорно право ц.кр. поданика.⁷¹

Генерална команда поднела је 12. маја 1858. г. Дворском ратном савету извештаје што их је добила од Земунске војне команде и Ц.кр. конзулата у Београду о забрани трговине и боравка у Србији аустријских поданика.⁷²

Генерална команда јавила је 8. јуна 1838. г. Војној команди у Земуну да јој је Дворски ратни савет 26. маја саопштио да је, према обавештењу Ц.кр. тајне куће, дворске и државне канцеларије, кнез Милош своје наређење у погледу ц.кр. поданика објаснио тако да није имао никакву намеру да спречава промет с ц.кр. земљама, који је тако користан и за саму Србију, него да је Магистрату у Београду дато заправо упутство да опомене Србе да се чувају од послова с прелазницима без пасоша или уопште с лажним аустријским поданицима, који не дају довољно јемство за солидност свога карактера и предузећа. Мишљење је кнежево да се само ишло за тим да се избегну непријатни заплети обзривијим одржавањем међусобног промета.

Према изјави Ц.кр. тајне куће, дворске и државне канцеларије, ова се прилика има искористити да се путем Ц.кр. конзулата закључи са Србијом код тамошње владе већ дуго жељени уговор.⁷³

Земунска војна команда известила је 24. марта 1839. Славонско-сремску генералну команду да је др Куниберт, градски физик у Београду, због политичког роварења изгубио своје место и напустио Србију.⁷⁴

Због неслагања с уставом од г. 1838, кнез Милош се одрекао власти 1. јуна 1839. а кнежевско достојанство требало је, по смрти његовог старијег сина Милана, да преузме млађи син Михаило, за кога ће земљом управљати намесништво.

Земунска војна команда известила је 8. августа 1839. Славонско-сремску генералну команду да су према одлуци српске владе из Србије пребачени преко сви аустријски поданици који су били без пасоша или им је пасош истекао.⁷⁵

Славонско-сремска генерална команда у Петроварадину известила је 11. августа 1839. г. Дворски ратни савет, да је, према саопштењу Земунске војне команде, српски потпуковник Герман отпослан као депутат у Влашку да млађег сина кнеза Милоша Михаила, склоне да изјасни о примању или непримању части српског кнеза и да ће сада уследити пресуда против оних лица која су суделовала у устанку српских регуларних трупа, те да је српска влада одлучила да из земље изагна све ц.кр. поданике који немају пасош, ако не могу да се легитимишу новим пасошима за даљи боравак.⁷⁶

Почетком маја 1839. г. ступио је, према саопштењу Дворског ратног савета од 7. јуна командујућем генералу Славонске границе, у земунски контумац бивши српски кнежевски секретар Јаков Живановић, који је због нових прилика насталих у Србији био оданде прогнан. Он је имао пасош издан од српске владе за боравак у Аустрији на неодређено време.

Како је ово лице, додуше, рођено на ц.кр. подручју и формално отпуштено из ц.кр. поданичке везе, а сада више не припада ни Србији, то је ц.кр. дворска полицијска управа приметила да није пожељно да Живановић, који је у смутњама и размирицама између кнеза и Совјета одиграо важну улогу, настави пут у унутрашњост Аустрије, него да се, с обзиром на то да се тада налазио у Војној граници, а да је његово родно место непознато, одлучила да га третира као иностраног путника и да затражи у том случају даље саопштење.

Колико се дотада дознало, он је рођен у Обрежу, у Петроварадинској регименти,

те се 1834. г. иселио у Србију, где га је кнез Милош примио за секретара па је на своју молбу отпуштен из ц.кр. поданства.

Пошто се на концу налазио међу српским депутатима у Цариграду ради преговора око нових статута (устава) за Србију, кнез Милош га је заједно са извесним Кунибертом који је био снабдевен енглеским пасошем, удаљио из Србије; Живановић није кадар да се из својих средстава издржава и зато, вероватно, и намерава да оде својим рођацима у Срем.

Потребно је, пре свега, да Земунска војна команда тајним путем што пре поднесе извештај да ли је Живановић доиста издржао карантин у Земунском концумацу и да ли се онде налази или је из Земуна даље и куда отпутовао, те како је свој пасош заправо набавио. Па ако је Живановић све дотада остао у тамошњој граници и командујућем генералу можда саопштио о свом боравку на другом месту, треба одмах путем команде дотичне регименте или старешине комунитета дознати какво му је владање и откуда му средства за издржавање, те да ли од стране Србије постоји какав приговор против његовог ондашњег боравка. Живановића треба добро надzirати да се избегну сви могући компромитујући покушаји роварења с оностраним људима, и свако такво опажање ваља саопштити, како би му се, у случају да жели да пође у унутрашњост дворске управе, ускратити видирање пасоша за онамо.

О овоме Дворски ратни савет очекује што брже обавештење.⁷⁷

Славонско-сремска генерална команда саопштила је 16. октобра 1839. г. команди Петроварадинске регименте и градоначелнику у Карловцима да је бивши директор Српске дворске канцеларије Јаков Живановић замолио да се кз Прахова, у Петроварадинској регименти, пресели са својом породицом у Карловце и да му је то одобрено.

Градоначелнику је поред тога истакнуто да је Живановић био у прошлим догађајима у Србији наводно врло компромитован, па га стога треба помно надzirати и Генералну команду известити о свакој сумњивој појави.

Чим је у државној служби у Србији постало важније бити школован него бити познат народу, Арби из Аустрије могли су да покажу боље квалификације за државну службу него рођени Шумадинци. На све стране они се виде на првим чиновничким положајима. На пример, два саветничка директора и први секретар кнежевске канцеларије, главни секретар Совјета,

начелници у сва четири министарства све су то били Срби из Аустрије.

Србијанци, који нису трпели да им управљају људи из друге нахије, који су већ и њих сматрали за Аустријанце, нису се никако могли помирити с аустријским Србима, који су долазили чак из друге царевине да заузму главна места у српској државној управи. После устава из 1838. г. није било ниједне скупштине у којој се није покретало питање странаца у државној служби. Не само због тога што су били „беотечествени“, него целим својим бишем аустријски Срби вређали су србијански простији свет. Они су имали друге обичаје, друго понашање, чак и друго одело. На Шумадинце су гледали с висине као на необразоване и некултурне и покушавали да им даду васпитање у којем су они оскудевали.⁷⁹

Тада је куцнуо час када је у Србији дошла до изражаја мржња против аустријских Срба.

Када су 1842. г. власт преузели превратом људи из народа под руководством „предводитеља“ народа Вучића, настали су за аустријске поданике у Србији мучни дани.

Ц.кр. поданици у Арабији сада се, према извештају Земунске војне команде од 29. маја 1843. г. чешиће него пре туже на поступак српских власти, нарочито полицијских чиновника. Супротно томе, стоје у милости они који палу владу руше, а тадашњу хвале.⁸⁰

Они, пак, аустријски поданици који су били у српској служби отпуштени су г. 1843. из ње и прешли у Земун, где су запали у највећу беду. Нису то били само људи на истакнутим положајима у чиновничкој хијерархији, већ и лекари, професори и учитељи, који су сељачкој и културно неразвијеној Србији били врло потребни.

Војна команда у Земуну упутила је Ц. кр. тајној кућној, дворској и државној канцеларији у Бечу 7. јуна 1844. г. допис у коме је извештава о аустријским поданицима који су, приликом последњих немира у Србији тамо изгубили службу.

Они између њих, који су били родом Земунци, налазили су се у Земуну, док су остали бити отишли делимично у Србију да среде своје прилике, а делимично се повукли у свој завичај у Мађарску, Банат и унутрашњи провинцијал, па је састављен њихов списак, уколико је било могуће сакупити обавештења. О осталима ће се сачинити сличан списак кад стигну обавештења од дотичних власти на које су се они обрадили.

Двојица између њих: Матија Матић и Ђорђе Николић добили су поново намештење у Србији, док је инж. Франц Јанке добио место наставника цртања у гимназији у Карловцима. Акту је био приложен овај:

Списак оних ц.кр. аустријских поданика који су приликом немира избилих у Србији побегли на ц.кр. подручје и који су изгубили службу:

1) Павле Адамовић, родом из Вуковара, је према своје навођењу прешао г. 1838. с пасошем изданим на годину дана од Кр. угарске дворске канцеларије у Србију где је ступио у службу, па када је српска влада г. 1839. и 1840. присилила сва иностранца лица да донесу отпусне листе, он је њу затражио и добио је од Кр. угарске дворске канцеларије 21. јануара 1841. г., па је остао формално у српској служби.

Он је био конциписта при Министарству унутрашњих послова а годишњом платом од 1000 ф. конв. новца у току свих 5 година.

2) Франц Јанке, родом из Јихлаве у Моравској, преселио се, према своје навођењу, из Моравске у Пешту, одакле је, на позив кнеза Милоша, с пасошем Кр. угарске дворске коморе од 26. маја 1836. г. на две године, прешао у Србију и онде ступио у службу.

Био је узет као владин инжењер с годишњом платом од 800 ф. к. н. и служио је у свему 7 година и 7 месеци.

3) Јован Поповић, рођен у Земуну, прешао је с пасошем изданим од Генералне команде на годину дана у Србију и онде примио службу. Он је, према рескрипту Дворског ратног савета од 25. марта 1840. г., примио формални отпуст из аустријског поданства. Био је протоколиста у Министарству унутрашњих послова с платом од 700 ф.к.н. а служио је у свему 3 године и 10 месеци.

4) Др Антун Сухи (Suchy), родом из Визентала (Wiesenthal) у Чешкој, округ Литомјежице, је, према своје наводи, пошао у Србију на позив кнеза Милоша г. 1838. с губернијским пасошем, који је 5. децембра 1840. продужио на две године, па је услед тога онде и ступио у службу. Био је окружни физик у Неготину, с годишњом платом од 600 ф.к.н., па је служио у свему 5 година.

5) Василије Јовановић, родом из Земуне, прешао је најпре г. 1832. с пасошем Генералне команде у Србију, где је добио запослење. Г. 1836. дат му је формални отпуст на основу рескрипта Дворског ратног савета од 18. августа т.г. Био је постављен за окружног секретара с платом од 700 ф.к.н. а служио је у свему 10 година и 3 месеца.

6) Константин Марковић, родом из Турског Бечеја у Токонталској жупанији (Банат); прешао је, према своје наводу, г. 1835. с пасошем Токонталске жупаније у Србију и ступио у српску службу. Уверењем изданим 22. октобра 1839. год. од трговинског магистрата у Турском Бечеју потврђено му је да је отпуштен из те општине. Био је намештен као секретар У Министарству унутрашњих дела с годишњом платом од 1200 ф.к.н. и служио је у свему 7 година.

7) Димитрије Матић, родом из Руме, је, према своје наводу, г. 1837. прешао у Србију са жупанијским пасошем на 14 дана, па када је онде добио службу, исходио је себи формални отпуст од Кр. угарске дворске канцеларије. 29. марта 1842. г. био је коначно постављен за окружног секретара с годишњом платом од 800 ф.к.н. и служио у свему 1 годину и 5 месеци.

8) Др мед. Максим Николић, родом из Карловаца, навео је да је 1834. г. с пасошем Генералне команде прешао у Србију, где је одмах примљен као кнежев лекар. Касније је био постављен као окружни физик, а ту је службу примио само привремено, па се за овај привремени боравак редовно снабдевао пасошем Генералне команде, те је последњи добио 12. децембра 1842. г. Као окружни физик имао је 600 ф.к.н. годишње плате, и служио је у свему 9 година.

9) Јован Вујић, родом из Баје у Бачкој жупанији, прешао је 1834. г. с пасошем изданим од жупанијском нотара на три месеца у посете својим рођацима у Србију, где је био намештен. Због тога је од Кр. угарског намесништва 13. децембра 1836. г. допио отпуст из аустријског поданства. Био је постављен за конциписту с 1000 ф.к.н. годишње плате у Министарству правде и служио у свему 7 година и 3 месеца.

10) Мојсије Гавриловић, родом из Карловаца, прешао је према својим наводима г. 1834., преко, и онда добио запослење. Г. 1840. исходио је формални отпуст из ц.кр. поданства услед рескрипта Дворског ратног савета од 27. априла т.г. Био је постављен за секретара Совјета с годишњом платом од 1400 ф.к.н. и служио је у свему 8 година и 7 месеци.

11) Божидар Рајевић, родом из Земуне, је према пасошком протоколу (који је вођен код Земунског магистрата Ј.Љ.) 9. јануара 1834. г. с пасошем изданим од Генералне команде на 3 месеца отишао из породичних разлога у Србију и онде остао. Г. 1838. ступио је у српску службу, не прибавивши себи за то одобрење с аустријске стране, нити је замолио продужење пасоша. Био је намештен као протоколиста у Министарству финансија с годишњом платом од

700 ф.к.н. и служио је свега 5 година и 7 месеци.

12) Јован Ђорђевић, родом из Новог Сада, наводи да је г. 1830, у својој 17. години, прешао без пасоша у Србију, где је добио запослење, не добивши нарочито допуштење од своје надлежне власти. На концу је био постављен за поткапетана с 800 ф.к.н. и служио је у свему 12 година.

13) Стеван Георгијевић, родом из Плошчице у Немачко-банатској регименти, је, према своме навођењу, још 1819. г. за време своје малолетности, посредством својих рођака који су се налазили у Србији, прешао онамо без пасоша и ступио онде у службу без икаквог оностраног одобрења. Мало-помало постао је окружни рачуновођа с годишњом платом од 800 ф.к.н. и служио је у свему 20 година.

14) Ђорђе Малетић, родом из Јасеновца у Српско-банатском граничарском батаљону, је с пасошем Банатске генералне команде 1838. г. прешао у Србију и, када је онде ступио у службу, исходио је отпуст рескриптом Ц.кр. дворском ратног савета од 16. децембра 1839. г. Био је постављен за секретара Агенције у Букурешту с годишњом платом од 1200 ф.к.н. и служио свега 3 године.

15) Светозар Давидовић, родом из Беча, је, према своме навођењу, г. 1838. с пасошем изданим од Бачке жупаније прешао на 14 дана у Србију, где је и службу примио. Како је уједно навео да му је у ту сврху дат отпуст из ц.кр. поданства г. 1840. и да се исправа о томе налази код Ц.кр. конзулата, одређено је нужно истраживање, па се могло из конзуларних аката установити једино како је Давидовићу према једном саопштењу конзулата српској влади од 3. марта 1840. г. издано уверење да му је с високог места одобрен отпуст из аустријске поданичке везе. Он је вршио на крају звање протоколисте с платом од 800 ф.к.н. и служио је у свему 5 година.

16) Василије Георгијевић, родом из Вуковара, је, према своме навођењу, прешао преко г. 1836. с пасошем Сремске жупаније на 14 дана па, пошто је онде добио запослење, исходио је отпуст од Кр. угарске дворске канцеларије 12 октобра 1837. г. Био је намештен као протоколиста при Министарству финансија с платом од 700 ф.к.н. и служио је у свему 5 год. и 9 месеци.

17) Матија Матић, родом из Руме, према своме навођењу је г. 1834., с пасошем Генералне команде по трговачком послу, на три месеца прешао у Србију па када је онде добио запослење, исходио је отпуст од Кр. угарског намесништва од 21. фебруара 1837. г. и та исправа се налази код српске

владе. Био је као конциписта намештен у Кнежевој канцеларији с годишњом платом од 1.100 ф.к.н., па је добио опет службу код Београдског градског суда као канцелист с 500 ф.к.н.

18) Ђорђе Чанић, родом из Вуковара, је г. 1830. с пасошем Влав. срем. генерал. команде од 9. септембра прешао по трговачком послу у Београд, где је одмах по том ступио у службу; када га је г. 1839. и 1840. српска влада присилила да донесе исправе о отпусту, он ју је добио од Кр. угарског намесништва 20. маја 1840. г. Био је намештен као финансијски контролор с платом од 1200 ф.к.н. и служио је свега 13 година.

19) Јулије Вахтер (Wachter), родом из Сибиња у Ердељу, је г. 1842. с пасошем Ц.кр. двор. канцеларије од 25. јануара 1842. г. на неодређено време прешао онамо, па је онда с допуштењем ове узет у службу као тумач уз уговор на 3 године. Био је узет с платом од 1500 ф.к.н.

20) Фридрих Маркмилер (Markmüller), родом из Пеште, је г. 1837. с пасошем Кр. угарске дворске канцеларије прешао преко на једну годину и запослио се као учитељ цртања у гимназији. Имао је 300 ф.к.н. годишње плате и служио је свега 3 године.

21) Алекса Живановић, родом из Вел. Бечкерека у Торонталској жупанији, прешао је г. 1834. преко, па је тек г. 1839, када га је присилила српска влада да донесе отпусну исправу, исходио да му је изда Бечкеречки магистрат 4. децембра 1839. г. уз одобрење Кр. угарске дворске канцеларије у Бечу од 9. априла 1840. г. Био је постављен као конциписта у Министарству финансија с годишњом платом од 900 ф.к.н., и служио је свега 8 година.

22) Милутин Будимировић, родом из Шашке у Банату, је још г. 1825. без пасоша прешао у Србију, а отпуст је поднео 1827. г. преко своје матере, па је отпусну листу уништио у пролеће г. 1843, када је у Београду била откривена завера, а он био оптужен да је у њој суделовао и затворен; то се ипак показало као нетачно, јер су обављена истраживања показала да он није молио ни пасош ни одобрење да се исели. Био је као благајник постављен при Министарству финансија с годишњом платом од 800 ф.к.н., а служио је у свему 16 година.

Алекса Живановић и Милутин Будимировић били су оптужени као сукривци завере, откривене у Београду у пролеће 1843. г. и ухапшени, па су, јер су затражили аустријску заштиту и с аустријске стране се захтевало њихово изручење, били пуштени из затвора, али су изгубили намештење.

23) Константин Јеладије (Надија) из Земуна, прешао је г. 1839. с пасошем, изданим на 6 месеци од Генералне команде, преко, па је онде ступио у службу без високог одобрења, али је ипак пасош обновио за ондашњи боравак. Имао је на концу звање поручника с платом од 800 ф.к.н. и био је уједно ађутант кнеза Михаила. Служио је у свему 3 године.

24) Јован Николић, родом из Врањева у Торонталској жупанији, је, према својој навођењу, г. 1830. прешао преко с пасошем Торонталске жупаније на 14 дана. У Србији је одмах ступио у службу, па је 17. децембра 1839. г. добио формални отпуст из ц.кр. поданства од Кр. угарске дворске канцеларије. Био је старешина полицијско-економског одељења с годишњом платом од 2000 ф.к.н. и служио свега 12 година.

25) Јелисије Пауновић, родом из Сурдука у Петроварадинској граничарској регименти, г. 1831. приликом одласка граничарских трупа, без пасоша и одобрења прешао је у Србију и онде ступио у службу. Био је судски секретар с годишњом платом од 700 ф.к.н. и служио је у свему 11 година и 9 месеци.

26) Цветко Стеван Рајевић, родом из Земуна је, према пасошком протоколу 30. октобра 1834. г., с пасошем Генералне команде на једну годину прешао у Србију да онде походи своје рођаке, и онде ступио у службу без више приволе. Био је намештен као званични писар београдског округа с годишњом платом од 550 ф.к.н. и служио је 4 године и 8 месеци.

27) Марко Карамата, родом из Земуна, је због послова свога оца, с пасошем Генералне команде изданим 6. септембра 1840. г. на једну годину, прешао преко и онде ступио у службу. Ипак је 25. септембра 1841. г. исходио рескриптом Дворског ратног савета отпуст, али га није хтео употребити. Био је намештен као кнежев канцелист, с годишњом платом од 400 ф.к.н. и служио је 2 године.

28) Александар Стојановић, родом из Земуна, је са својом мајком, с пасошем изданим од Генералне команде од 16. јула 1840. г. на 3 месеца, прешао преко због наследства. Пасош је обновио на још годину дана, па је онде фаците стукнуо у службу. Био је канцелист при Министарству финансија с годишњом платом од 360 ф.к.н. и служио је свега 1/2 године.

29) Михајло Димчоглић, родом из Земуна, прешао је с продуженим пасошем Генералне команде преко као трговац, па је потајно онде ступио у службу. Био је намештен као контумацки писар с 300 ф.

к.н. годишње плате, и служио је свега 5 година.

30) Давид Рашић из Земуна је 5. јула 1838. г. с пасошем Генералне команде, изданим на 3 месеца, прешао у породичним стварима преко, где је остао као студент, и затим је без више одобрења ступио у службу. Био је постављен за канцелисту у Министарству правде с годишњом платом од 360 ф.к.н. и служио је у свему 1 годину и 5 месеци.

31) Александар Стојић, родом из Вел. Бечкерека, је, према својој навођењу, г. 1839. с пасошем Торонталске жупаније на 14 дана прешао у Србију, где је затим ступио у службу без више одобрења. На концу је био намештен као конзисторијални секретар, с годишњом платом од 500 ф.к.н. и служио је у свему 3 године.

32) Јосиф Стефановић, родом из Вршца, је г. 1828. без ичијег одобрења прешао у Србију и онде дотерао до протопровизера.

33) Недељко Одобашић, родом из Купинова у Петроварадинској регименти, је, према својој навођењу, још г. 1830, у својој малолетности, без одобрења, прешао г. 1840. исходио формални отпуст из ц.кр. поданства, о чему је Конзулат издао исправу српској влади. Како је утврдио да је ову исправу поново предао конзулату у сврху повратка у аустријско државно поданство, то је тим поводом предузето потребно истраживање, али се из аката Конзулата није могло разабрати ништа што се на то односи. Био је секретар Београдског градског суда, с годишњом платом од 600 ф.к.н. и служио је у свему 12 година.

34) Татомир Миловук, родом из Трпиње у Сремској жупанији, је, према својој навођењу, г. 1834. са жупанијским пасошем изданим на 14 дана, прешао преко, па је обнављао пасоше до г. 1837. и 1838. када је поново поднео молбу Сремској жупанији за продужење, али о томе није примио никакво решење. Био је постављен за гимназијског професора с платом од 500 ф.к.н. и служио је у свему 7 година.

35) Павле Грујић је већ умро, али је оставио породицу. Родом из Карловаца, он је, према навођењу његове удовице, г. 1834. с пасошем Генералне команде прешао преко и пошто је добио службу, исходио је отпуст из ц.кр. поданства, рескриптом Дворског ратног савета од 11. марта 1836. г. Био је намештен као окружни писар с платом од 500 ф.к.н. и служио је свега 8 година и 4 месеца.

36) Глигорије Гашпаровић, родом из Новог Сада је, према својој наводи, г. 1836. с магистарским пасошем прешао преко и наводно је пасош предао београдској поли-

цијској управи, без молбе за продужење, а није добио ни одобрење да ступи у службу. Био је запослен као народни учитељ, с годишњом платом од 200 ф.к.н. и служио је 7 година.

37) Сјорђе Николић, родом из Старе Молдаве у Српско-банатском граничном батаљону, је, према своме навођењу, са својом мајком с пасошем изданим од Банатске генералне команде г. 1835. прешао у Србију, па је, јер је његова мајка склопила онде други брак, он онде остао и ступио у службу, а да није за то донео одобрење нити је обновио пасош. Последње звање било му је потпоручник с годишњом платом од 400 ф.к.н., али се после подељења амнестије опет вратио у Србију и запослио се у пожаревачком окружном суду.

38) Александар Пашић, родом из Темишвара, је г. 1832. с пасошем изданим од Темишварског магистрата на 14 дана прешао преко и ступио у српску службу, па је тек г. 1840, присиљен од српске владе да донесе отпусну исправу, дао да му се пасош опет обнови на 14 дана, и предузео је уједно кораке да добије отпуст, али осим магистратског закључка од 27. маја 1840. према коме се обратио на високо место, није о томе примио никакво решење. Био је платом од 400 ф.к.н. и служио је у свему запослен као окружни писар с годишњом 16 година и 6 месеци.

39) Михаило Ваљевац, родом из Манђелоса у Сремској жупанији, прешао је с пасошем Сремске жупаније изданим на 14 дана 7. јуна 1839. г. преко. Пошто је био примљен у службу настојао је да добије формални отпуст, али га до тада није добио. Добио је намештење као професор II класе с годишњом платом од 500 ф.к.н. и служио је у свему 4 године.

40) Илија Јаковљевић, родом из Сурчина, иселио се у Србију 1839. г. без одобрења. Био је постављен за пароха.

41) Јован Познановић, родом из Осиека је, према своме наводу, с пасошем Генералне команде изданим на три месеца прешао преко, па га је при прелазу предао у Шапцу и тек се 1840. г. путем Конзулата обратио да буде сасвим отпуштен, али да у том до тада није успео. Био је окружни писар с годишњом платом од 400 ф.к.н. и служио је у свему 9 година.

42) Стеван Максимовић, родом из Руме, је, према своме наводу, још г. 1812. с пасошем изданим од Генералне команде на 3 месеца, по трговачком послу према у Србију, где се запослио као учитељ. Приликом немира који су г. 1813. настали у Србији, вратио се опет натраг, али је г. 1815, ипак, без одобрења прешао преко и тек је

г. 1839. и 1840. присиљен од српске владе да донесе отпусну исправу, приватним путем то предузео, али до тада није у томе успео. Био је на концу постављен као писар у комесаријату, с годишњом платом од 360 ф.к.н. и служио је у свему 23 године.

43) Андрија Ковиљан, родом из Манђелоса у Сремској жупанији, према своме навођењу, г. 1836. с пасошем изданим на 14 дана од Сремске жупаније, прешао је преко и пошто је ступио у службу добио је и отпуст од Кр. угарског намесништва, па је обећао да ће га накнадно придонети у сврху провере, што ипак није уследило. Био је намештен као члан Београдског градског суда с платом од 1200 ф.к.н. и служио је у свему 6 година.

45) Јован Станковић, родом из Петриње, је, према своме навођењу, још г. 1835. с пасошем изданим од Петроварадинске регименте на 6 месеци по трговачком послу прешао преко, где је одмах под кнезом Милошем ступио у службу. После абдикације овога кнеза, с њим се овамо повратио и г. 1841. када је Михаило био на свом положају потврђен, опет је с пасошем изданим од сједињене Банско-карловачко варајдинске генералне команде од 20. априла 1841. г. на 6 месеци прешао и опет тацита ступио у српску службу. Вршио је на концу звање рачуновође Министарства правде, с годишњом платом од 1000 ф.к.н. и служио је у свему 6 година и 11 месеци.

44) Јован Стефановић, родом из Ковина у Немачко-банатској регименти, се пре више година без одобрења иселио у Србију, али како је приликом свога повратка за време последњих догађаја у Србији изразио жељу да се или опет насели у свом родном месту, или иначе где у Немачко-банској регименти, Дворски ратни савет је на основу расправе банатских власти одлучио, с обзиром на то што су се услед многогодишње одсутности његова кућа и воћњак у Ковину где је он рођен, морали продати због дугова, а за његов пријем није било празног земљишта, да се он упути после решења српског питања опет у Србију, па је он у вези с тим 30. октобра 1840. прешао у Београд, куда је преселио кућу и породицу. Био је намештен као протопрезвитер и војни свештеник.

46) Трифун Васић, рођен у Руми, прешао је г. 1833. с пасошем Сремске жупаније од 13. новембра 1833. преко и ступио, без одобрења, у српску службу, а није се побринуо да за ондашњи боравак донесе накнадно одобрење. На концу је био окружни писар с 500 ф.к.н. и служио је у свему 9 година.

Поред споменутих наведена су у другом списку међу отпуштеним ц.кр. поданицима и ова лица:

47) Јован Рајић, старешина уреда у Министарству правде. На основу уговора с владом кнеза Михаила био је примљен као професор политичких наука. Одлуком Привремене владе из месеца септембра 1842. г. прогнан је из земље. Има жену и четворо деце.

48) Димитрије Исајловић, врховни школски надзорник у Србији, са знањем Ц.кр. владе позван је од кнеза Милоша у Србију. Служио је 12 година. Одлуком Привремене владе од септембра 1842. г. прогнан је из земље. Има жену и двоје деце.

49) Константин Богдановић, секретар Савјета. Позван од владе кнеза Михаила у Србију. Одлуком Привремене владе прогнан из земље. Нежењен. Служио 3 месеца.

50) Арон Загорица, секретар у Министарству финансија, дошао не добровољно у Србију. Био је примљен за време кнеза Милоша и касније у служби задржан. Служио је 10 и по година. Одлуком септембарске владе изагнан из земље. Нежењен.

52) Димитрије Тирол, надзорник владине типографије, постављен по својој молби за време кнеза Милоша. Служио три месеца. Одлуком Привремене владе прогнан из земље. Ожењен.

52) Сава Поповић, члан Шабачког окружног суда, дошао добровољно у Србију тражећи службу, и примљен за време кнеза Милоша. Остао у служби и за време каснијих влада. Служио 12 година и 10 месеци. Због септембарске револуције г. 1842. прогнан у Аустрију. Ожењен, с четворо деце.

53) Константин Лазаревић, архивар кнежевe канцеларије, дошао добровољно у Србију; за време кнеза Милоша примљен у службу. Касније и под другим владама, служио, у свему осам и по година. Одлуком Привремене владе изгнан из Србије. Ожењен, с троје деце.

54) Димитрије Црњански, канцелист Министарства унутрашњих послова, дошао добровољно у Србију да тражи службу и био је за време Милоша примљен и под каснијим владама признат. Служио свега 3 године и 5 месеци. Одлуком септембарске владе, изгнан је из земље.

55) Адам Обрадовић, професор гимназије у Крагујевцу, дошао добровољно у Србију да тражи службу. Примљен за време кнеза Милоша и остао под каснијим владама. Служио свега 6 година. Прешао у Аустрију с пасошем кнеза Карађорђевића, пошто је отпуштен из службе. Има жену и двоје деце.

56) Љубомир Јовановић, г. 1839. за време Намесништва експеритор вишег курира (?), пошао је са својим оцем у Србију, и био примљен у службу за време кнеза Милоша. Служио 5 и по година. Има жену и дете. Побегло у Аустрију.

57) Стеван Познановић, дреновачки парох, прешао добровољно у Србију. Тражећи службу, примљен за време кнеза Милоша у свештеничко звање. Служио 13 година. Има жену и дете. На заповест Привремене владе изгнан из земље.

58) Јован Крестић, парох у Вишњици, прешао добровољно у Србију да тражи службу. За време кнеза Милоша примљен у свештеничко звање. Служио 14 година. На заповест Привремене владе прогнан из земље. Има жену и четворо деце.

59) Карло Пацек, старешина здравственог звања у Министарству унутрашњих дела. На заповест кнеза Милоша позван од Јеврема Обреновића као доктор Шабачког округа. Служио 10 година. На заповест Привремене владе прогнан из земље. Нежења.

60) Ђорђе Мушицки, др медицине, професор физике, позван од кнеза Милоша за директора контумаца у Алексинцу с годишњом платом од 400 талира. Служио 5 година. Захвалио се због прогона прошлогодишње владе с правом на одштету. Ожењен, с једним дететом.

61) Тимотије Милашиновић, управник Народне школе, позван од кнеза Милоша и постављен. Наређењем септембарске владе изгнан из земље. Ожењен.

62) Јосиф Миловук, рачуновођа у Министарству просвете, сада се с породицом налази у Пешти. Има жену и двоје деце.

63) Данило Медаковић, конципист Министарства финансија, дошао добровољно, тражећи службу у Србији. Примљен за време кнеза Милоша и остао под каснијим владама. Служио свега 5 година и 4 месеца. Одлуком септембарске владе отпуштен и изгнан из земље. Нежењен.

64) Сава Јовановић, суплент у кнежевом лицеју, позван од владе кнеза Михаила за ову установу и намештен. Одлуком септембарске владе отпуштен и прогнан из земље. Нежењен. Храни матер и 5 сестара.

65) Никола Петровић, учитељ цртања у кнежевом лицеју, позван године 1839. од Намесништва за ратну службу, а од кнеза Михаила уведен. Служио 2 године и 10 месеци. Отпуштен јер је распустио крагујевачку гимназију за време септембарске владе. Нежењен.

66) Димитрије Марковић, практикант београдског окружног суда дошао у Србију добровољно тражећи службу, за време кнеза Милоша преузет. Служио 3 године. Од-

луком септембарске владе прогнан из земље. Нежењен.

67) Петар Шаркић, учитељ у Лозници, дошао добровољно у Србију, тражећи службу. Примљен за време кнеза Милоша и задржан. Одлуком септембарске владе прогнан из земље. Има жену и четворо деце.

68) Алимпије Симоновић, учитељ дошао у Србију тражећи службу. Примљен за време кнеза Милоша. Одлуком септембарске владе прогнан из земље. Ожењен.

69) Ђорђе Бађановић, учитељ, дошао у Србију да тражи службу. Примљен за време кнеза Милоша. Одлуком септембарске владе прогнан из земље. Нежењен.

70) Ђорђе Адамовић, привремени бесплатни поштански практикант, за време кнеза Милоша примио ту службу. Служио 1 и по годину. Пошто је служио 3 месеца под садашњом владом, био је прогнан из земље. Нежењен.

71) Гаврило Манојловић, улански стражмештар, за време кнеза Милоша примио ту службу. Служио две године. Пошто је три месеца служио под садашњом владом, био је изгнан из земље. Нежењен.

72) Михајло Хадија, улански редов. За време кнеза Михаила преузео ту службу. Служио једну годину. По издржаном десетомесечном затвору изгнан из земље. Нежењен.⁸¹

Ови ц.кр. поданици који су били у српској служби и по отпуштању прешли у Земун, предали су, према извештају Земунске војне команде од 20. јуна 1843. г. молбу аустријском цару за помоћ, па је иста била упућена Дворској канцеларији.⁸²

Они су се 10. јула т.г. обратили молбом и самој Војној команди да њихов тешки положај изнесе, с подршком, пред командујућег генерала и да измоли даље упутство у погледу побољшања њихова стања.⁸³

Истога дана Војна команда ц.кр. поданике који су били у српској служби, а тада су се налазили у беспомоћном положају предложила је хитно благодати и милости држ. канцелара, у сврху давања помоћи.

Државна канцеларија одговорила је Војној команди да ће се расправе о обештећењу оних ц.кр. поданика који су у Србији изгубили своја места и запослења или претрпели другу штету повести тек после потврде избора Александра Карађорђевића за српског кнеза, и уједно саопштава што ће том приликом узети у обзир.⁸⁵

Услед интервенције аустријске владе српска је влада у мају 1844. одобрила да се аустријским поданицима који су били у српској служби па су је због преврата насталог у Србији изгубили да отпремнина у износу једногодишње плате. Та је одлука

српске владе била у складу с предлогом неких српских саветника да се страни поданици отпусте из службе и да им се дају једногодишње плате.

Кнез је издао о томе одговарајући декрет.

Земунска војна команда известила је Генералну команду 16. маја 1844. г. да јој је стигла једногодишња плата бивших српских чиновника.⁸⁶

Осим бивших српских чиновника било је и других аустријских поданика који су у Србији г. 1844. допали без своје кривице, других невоља. То су били они које је оптужила српска влада да су суделовали у недавно откривеној завери у корист Обреновића па су стављени у затвор, а против њих је поведена истрага. Војна команда замолила је 7. марта 1844. г. Државну канцеларију за упутство какве кораке треба да предузме тим поводом.⁸⁷

Према накнадно добивеним обавештењима, они су се налазили у Крагујевцу у затвору под истрагом. О томе је Војна команда известила Државну канцеларију као и о својим корацима, предузетим тим поводом код српског директорија спољних послова.⁸⁸

У вези с том интервенцијом изјавио је директор спољних послова да ц.кр. поданици који су били уплетени у недавно откривену заверу неће бити у Србији кажњени, него ће према постојећем уговору, бити предани Војној команди у Земуну на даљи поступак.⁸⁹

Пријем аустријских поданика у српску службу био је од тада регулисан, декретом кнеза Александра Карађорђевића од 8/20. маја 1844. г. бр. 59 упућен Министарству, који гласи:

„Рани политички односи и чешћи догађаји који су имали зле последице по нашу отаџбину, а који су произашли из узрока што су се у служби наше владе налазили страни поданици, подстакли су ме да, у споразуму са Совјетом, одредим 24 пр.м. управљања ради следеће:

1) Ниједан странац, без обзира да ли отпуштен (из аустријске поданичке везе Л. Ћ.) или није, не може бити примљен у службу владе ако има за њу способних (прикладних) домаћих синова.

2) У случају да нужда изискује да се иностранец узме у службу, ставиће се о том дотични директориј у споразуму са Совјетом и кнезом, па ће одредити услове под којима ће се то лице примити у владину службу. Ниједно овакво лице, па иако би имало отпуст, не може ипак одмах и без довољних разлога бити именовано чиновником.

3) Једино доказано ревно вршење службе, нарочите способности и стечене заслуге могу владу склонити да једног, с прописаним отпустом из своје поданичке везе снабдевоног иностранца узме у број својих чиновника.

Такво примање странаца у српске чиновнике вршиће се увек заједничким споразумом између кнеза и Совјета.

4) Што се тиче оних страних поданика који се сада налазе у владиној служби, њима ће се свима без разлике одредити рок, најдужи од 6 месеци, да придонесу за пријем у српску поданичку везу, према постојећим земаљским уредбама потребан отпуст (из аустријског поданства Л. Ђ.).

5) Они који до овог рока нису кадри да овом пропису удовоље, губе од овог часа право својство и повластице српског чиновника, а исто тако оне странце које је влада с уговором узела у своју службу може она, по свом нахођењу, отпустити из ње, али ипак с додатком да они, уколико добију отпуст из своје поданичке везе и положе прописану заклетву на српске поданичке обавезе, могу опет ступити у права и привилегије чиновника. Пошто је ова одлука саопштена Министарству, наређено му је да последње две тачке достави до знања подређеним иностранцима, те да у њима утврђене прописе само Министарство најтачније извршава.⁹⁰

„Отечествени синови“ који су заменили ц.кр. поданике у државној служби много су за овима у способности заостајали,⁹¹ па су аустријски Срби били опет примани у српску службу.

Дворски ратни савет саопштио је Председништву Славонске генералне команде 6. августа 1845. г. да је Ц.кр. тајна дворска и држ. канцеларија, поводом тога што је

услед септембарских догађаја у Србији у 1842. г. изван број аустријских поданика изненада отпуштен из српске службе и у вези с наређењем Царевим да се убудуће спречи слично многобројно прелажење аустријских поданика у туђу службу, поднела Цару предлог који је он прихватио.

У томе се предлогу, у коме су саопштени услови које је кнез Александар Карађорђевић поставио за пријем страних поданика у српску државну службу, ставља на знање да је према извештају Ц.кр. конзула у Београду остало тада још преко 100 аустријских поданика у управи суседне кнежевине, а српска влада, иако је једно време мислила да се, ако не свих, реши барем највећег броја странаца, да је ипак дошла до сазнања да је земљи још дуго потребно да остане при старом.

Како Ц.кр. тајна кућна, дворска и државна канцеларија коришћење аустријских поданика у управи суседне кнежевине сматра врло корисне не само за приватне већ и за аустријске више интересе, а догађаји од септембра 1842. г. могу све странце поучити о опрезима којих српска влада жели да се придржава спрема будућег преузимања званичких обавеза, то је с највишег места одређено да се убудуће ц.кр. поданицима који желе да правилним путем замоле допуштење за привремено ступање у српску службу то не ускраћује уколико то земаљске прилике допуштају, али да ипак треба пазити да се у Србији не скупи превелики број аустријских поданика.

Како је Цар тај предлог прихватио, могу аустријски поданици, без обзира под чијом стоје јурисдикцијом, замолити допуштење за привремено ступање у српску службу.

Праес 379/1845.

НАПОМЕНЕ

¹ Држ. архив Хрватске, Загреб (ДАХЗ), Славонско-сремска генерална команда (СГК), Ф XII, бр. 301/1786.

² Исто, Ф XXXVI, бр. 331/1786.

³ Исто, Ф XII, бр. 224/1788.

⁴ Исто, Ф LXI, бр. 418/1791.

⁵ Ђелап: *Емигрирање београдског становништва након поновног прелаза Београда под Турску*, Годишњак музеја града Београда, IV.

⁶ ДАЗ, СГК Ф XLIV, бр. 45/1797.

⁷ Исто, Ф XLIV, бр. 57/1797.

⁸ Исто, Ф XLIV, бр. 63/1797.

⁹ Грађа из земунских архива за историју Првог српског устанка I.

¹⁰ Исто, II.

¹¹ ДАЗ, СГК, бр. 122/1810.

¹² ДАЗ, Земунска војна команда, поверљиви регистар бр. 1/1821.

¹³ Димитрије Давидовић из Земуна. Издавао у Бечу Новине сербске 1813—1821. г. Пре-

шао 1821. г. у Србију. Г. 1835. поверио му је кнез Милош да изради Сретењски устав.

¹⁴ ДАЗ, СГК, Праес. бр. 159/1822.

¹⁵ ДАЗ, Земун. војна команда, пов. рег. бр. 61/1823.

¹⁶ Исто, бр. 65/1822.

¹⁷ Исто, бр. 53/1824.

¹⁸ Исто, бр. 63/1824.

¹⁹ Исто, бр. 56/1824.

²⁰ ДАЗ, СГК, Q 6 12/1825.

²¹ ДАЗ, Земунска војна команда, пов. рег. бр. 34/1826.

²² Исто, бр. 35/1826.

²³ Исто, бр. 43/1826.

²⁴ Исто, бр. 44/1826.

²⁵ Исто, бр. 68/1826.

²⁶ Исто, бр. 81/1826.

²⁷ ДАЗ, СГК, Праес, бр. 128/1827.

²⁸ ДАЗ, Земунска војна команда, пов. рег. бр. 79/1827.

²⁹ ДАЗ, СГК, Праес, бр. 128/1827.

³⁰ Исто, — Пре оснивања аустријских конзулата у Београду интереси Аустрије и аустријских поданика заступани су преко тумача кога је војни командант слао у Београд турским и касније српским властима.

³¹ Исто, Праес, С.н./1828.

³² ДАЗ, Земунска војна команда, пов. рег. бр. 5/1828.

³³ Исто, бр. 31/1828.

³⁴ Исто, бр. 114/1831.

³⁵ Исто, бр. 117/1831.

³⁶ Исто, бр. 235/1831.

³⁷ Исто, бр. 242/1831 Интернунције аустр. посланик у Цариграду.

³⁸ Исто, бр. 5/1832.

³⁹ Исто, бр. 7/1832.

⁴⁰ Исто, бр. 8/1832.

⁴¹ Исто, бр. 187/1832.

⁴² Исто, бр. 193/1832.

⁴³ Исто, бр. 24/1832.

⁴⁴ Исто, бр. 25/1832.

⁴⁵ Исто, бр. 54/1832.

⁴⁶ Исто, бр. 213/1832.

⁴⁷ Исто, бр. 230/1832.

⁴⁸ Исто, бр. 222/1832.

⁴⁹ ДАЗ, СГК, Праес, бр. 288/1832.

⁵⁰ ДАЗ, Земунска војна команда, пов. рег. бр. 226/1832.

⁵¹ Исто, бр. 228/1832.

⁵² Исто, бр. 228/1832.

⁵³ Исто, бр. 238/1832.

⁵⁴ Исто, бр. 234/1832.

⁵⁵ Исто, бр. 140/1832.

⁵⁶ Исто, бр. 249/1832.

⁵⁷ Исто, бр. 259/1832.

⁵⁸ ДАЗ, СГК, Праес бр. /1833.

⁵⁹ ДАЗ, Земунска војна команда, пов. рег. бр. 145/1833.

⁶⁰ ДАЗ, СГК, Праес, бр. 66/1833.

⁶¹ Исто, Праес бр. 22/1833.

⁶² ДАЗ, Земунска војна команда, пов. рег. бр. 41/1837.

⁶³ ДАЗ, СГК, Праес бр. 336/1833.

⁶⁴ ДАЗ, Земунска војна команда, пов. рег. бр. 3/1834.

⁶⁵ ДАЗ, СГК, Праес, бр. 65/1834.

⁶⁶ Исто, Праес, бр. 103/1834.

⁶⁷ ДАЗ, Земунска војна команда, пов. рег. бр. 13/1838.

⁶⁸ Исто, бр. 133/1835.

⁶⁹ Исто, бр. 68/1836.

⁷⁰ Исто, бр. 9/1838.

⁷¹ ДАЗ, СГК, Праес, бр. 104/1838.

⁷² Исто, Праес, бр. 112 и 113/1838.

⁷³ Исто, Праес, бр. 132/1838.

⁷⁴ Исто, Праес, бр. 132/1838.

⁷⁵ ДАЗ, Земунска војна команда, пов. рег. бр. 28/1839.

⁷⁶ ДАЗ, Земунска војна команда, пов. рег. бр. 106/1839.

⁷⁷ ДАЗ, СГК, бр. 209/1839.

⁷⁸ ДАЗ, СГК, Праес бр. 149/1839.

⁷⁹ ДАЗ, СГК, Праес, бр. 270/1839.

⁸⁰ С. Јовановић: *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд 1933, 64—65.

⁸¹ ДАЗ, Земунска војна команда, бр. 123/1843.

⁸² Исто, I 14 — 1844.

⁸³ Исто, бр. 146/1843.

⁸⁴ Исто, бр. 154/1843.

⁸⁵ Исто, бр. 153/1843.

⁸⁶ Исто, бр. 158/1843.

⁸⁷ Исто, бр. 71/1844.

⁸⁸ Исто, бр. 30/1 1844.

⁸⁹ Исто, бр. 48/1844.

⁹⁰ Исто, бр. 52/1844.

⁹¹ ДАЗ, СГК, Без сигнатуре.

⁹² С. Јовановић: нав. дело.

TRAITEMENT DES SUJETS AUTRICHIENS EN SERBIE A L'EPOQUE DU PRINCE MILOS ET DES DEFENSEURS DE LA CONSTITUTION

Lazar Ćelap

L'auteur étudie, en se basant sur des documents authentiques, les rapports commerciaux entre l'Autriche et la Turquie depuis les années 80 du XVIIIe jusqu'à la moitié du XIXe siècle. La nature, le caractère et le volume de commerce entre les deux Etats, ainsi que l'immunité des sujets autrichiens où Turcs ont été garantis par des accords austro-turcs (1699, 1718, 1784 et 1791). D'après ces accords les sujets des deux Etats avaient le droit d'acheter et de vendre dans l'Etat voisin. Le commerce se développait normalement sauf à l'époque de la guerre austro-turque (1788) et durant les troubles intérieurs en Turquie (1797).

Après la révolution serbe 1804—1815 la jeune principauté serbe entre également en scène en tant que nouveau facteur dans les rapports entre les Etats. Des sujets autrichiens de nationalité serbe viennent en Serbie pour y être commerçants, fonctionnaires, professeurs etc.

Les nouvelles autorités Serbes chargeait les sujets autrichiens des impôts et tailles, et décidait dans des litiges juridiques quoique — selon les accords précités — ce droit (Forum privile-

gatum) était du ressort des tribunaux autrichiens. Les autorités autrichiennes sont, finalement arrivées à un accord avec le Prince Miloš, ce dernier ayant promis de libérer les sujets autrichiens de toutes les charges sauf celle des patrouilles de nuit et de respecter tous les privilèges reconnus par les accords entre la Turquie et l'Autriche jusqu'au moment du règlement de ses affaires entre la Serbie et la Turquie.

Après l'abdication du Prince Miloš le gouvernement serbe a décidé de faire partir de Serbie en leur passer la rivière Sava, tous les citoyens autrichiens. La situation est devenue très difficile surtout après l'arrivée au pouvoir du parti de Vučić en 1842, alors 72 professeurs, médecins, instituteurs, fonctionnaires et autres ont été expulsés. Sur les instances de l'Autriche le gouvernement serbe a dû leur accorder un dédommagement représentant leurs revenus d'un ans. L'auteur termine en publiant le Décret du 8/20 mai 1844 prévoyant des conditions, considérablement plus rigoureuses, de l'admission de sujets autrichiens au service de la Principauté de Serbie.